

o

ga

—

 Indigenous Peoples
Rights International
Championing Indigenous Peoples Rights

py

sy

Ava kuera Guarani oguãhetama hina 300 mbohapysa su rekove pe hina oho ko tetã guasu je'eva America Latina-Brasil, Paraguai, Argentina há avei ko Mato Grosso do Sul pe katu haimetemetete õi hina 100 sa su guarani rekove kuera,(Mapa Guarani Continental, 2016). Ko tetã guasu MS pe hina ói mokõi reko, oñehenõiva Guarani Ñandeva, - oje'eva chupe Guarani há Guarani Kaiowá, há avei Kaiowá kuera.

Oiko hina pe mboypyre, ojohovai hina MS ndive há Paraguai ndive, uperupi há'e kuera retã hina, há ñemombe'u pyrerupi kaiowá kuera oiko araka'e ysyry guasu Iguatemi rembe'yrupe hina, há Guarani há guarani kuera katu oiko araka'e ambue ysyry Iguatemi rembe'yre avei, ojohovai araka'e oiko maniko hikuai.

Aipo araka'e 1970 su porundy sa poapypa ro'y rupi oñemombarete araka'e oikejyvy haguã ijyvy kuera pe karai kuera oipe'a akue chugui kuera, mamõ iñamõi kuera oiko va'e haguepe oho jey hikuai, heta há hetave jeko araka'e umi mbairy kuera Estado Brasileiro pegua omose chupe kuera upe há'e kuera ijyvygui añeteguape oikorõguãre há'e kuera. Uperõ rãnguarẽ ou há ou araka'e umi mbairy kuera mombrygui há mbegue mbegue pe oipe'a oho araka'e guarani kuera yvy umi kokue guasu jararã(os colonizadores).

Ko arape, ko'ãngua haimetemetete 90 áreas hina oime ñerãirõ pe, justiça pope, há ko'anga itepeve ndaipori gueteri ñemongeta pe yvyre umi justiça pegua kuera.

juãhẽ

rii

ni karai kue

ekambia pait

a reko há av

Oguãhe rire umi karai kuera oñekambia paite ava reko há ava rekove.

Yma rupi, kaiowá há guarani oiko va'ekue oñondive pa, petei ongsu guasupe, jahape há takuarape ojejapo va'ekue, upepe enterovea oñondive oikopa, vy'a pope, vy'a rupi, upepe araka'e oporahei, oñembo'e, ojeroky, omborahei, okaru, oñangareko ojehe, oiporuka omba'e kuera oñondive, há oiko va'ekue hikuai vy'a ndive pe ogaguasu guype.

Há oñepyru rire oguahe umi karai kuera, omose mba chupe kuera, upe há'e ijyvygui, hoga kuera gui, upe ara pe heta karai kuera ou aipo ko'anga ñehenoiva Mato Grosso do Sul pe ou ramorõ rãguare, onohé mba chupe kuera itekohagui Guarani há Kaiowa kuerape. Há avei umi karai kuera oguahe rire ava kuera reko opaite oñekambia pa, ava oñepyru oiporu karai reko há oñepyru ojehe'a pa karai há ava reko añondive.

Há umi karai kuera oñepyru oity ka'aguy, ovende yvyra, otopa ita vera, omomba'apo umi Guarani há Kaiowa kuera pe, oñepyru omongy'a ysyry guasu, opa mbae vai oñepyru umi karai kuera ojapo. Há uperupi imi ava kuera Guarani há Kaiowá oñepyru ndoporahevei, no ñembo'e vei, ndo jerokyvei, há umi karai he'i ichupe kuera omboyke haguã heko kuera, ponove oporahei, ponove ojeroky, ponove oñembo'e, umia ojehe umi karai kuera ou rire, oity

parire umi yvyra kuera, omongy'a rire ysyry, ojuka pa rire umi pira, mymba ka'aguy, opa mba'e oikova ka'aguyre.

Oitypamaramo yvyra, ka'aguy, ojukupamaramõ, umi mymba kuera, pira, hemity kuera, umi guarani há kaiowá kuera oñepyru ose oho itekohagui, oñepyru ojeheka omba'apo haguã umi kokue guasu jarape (os fazendeiros), ikatu haguã otopa hembí'urã, pono omano vare'a gui omba'apota mante kokue guasu jarape, upeicharõman-te omongaruta ipehengue kuerape, gua'ya kuerape.

Karai kuera omosarambi parire guarani há kaiowa kuera pe itekoha kueragui, há'e kuera, ohasa oho isyry guasu (Iguatemi) há upe yguasu ohasa parire mboypyre há'e kuera oñepyru jey oñemity, oporahei, há oñembo'e, há uperupi há'e kuera osarambipa. (Brand, 1997), Há upemaramo umi karai kuera po guasu(je'eva estado brasileiro pegua, oñepyru ojapo (aldeia) ichupe kuera, ñehenoiva reserva, 8 poapy michimi yvy ojapouka umi guarani há kaiowá kuera pe guarã, omose rire ichupe kuera itekohagui, tekoteve jeko upepe há'e kuera guarani há kaiowá oñepyru oiko (Pereira, 1999, E.Benites,2021).

Perupi, tuicha mba'e vai ogueru guarani há kaiowá kuera rekope, oñekambia paite heko kuera, hoga kuera, omosarambi pa chupe kuera, há oikovaipa há'e'ekuera jey oñondive ko'anga rupi pe reserva ryepype.

Ko'anga rupi hetaitereima oiko ava kuera, aipo je'eva reserva pe, ndajaveima, há'ekuera, upe reserva pe, há upemaramõ pehengue kuera oñepyru oho ojeheka jey itekoha kuera yma oiko hagerupi, avei ñiva pehengue kuera katu oho oiko pyelo re(cidade, periferia).

Karai po guasu kuera(estado brasileiro) pope opyta rire ava guarani há kaiowá kuera yvy, ongsu oñemombarete umi karai kuera ko'anga ite peve. Pe michimi yvy ñeme'e hagerupi, oñombyatyaty jey umi pehengue kuera guarani há kaiowá ko'anga rupi oñembo'e haguã pe ongsu rupive, oporahei haguã oñondive, oñemity haguã, ikatu haguãicha oñomongeta mba'e jara ndive jey, umi jarkuera ndive jey (Klein e Gibran, 2022, Pereira e Benites, 2021).

Teškojára— oñembob'eva reko.

Ava kaiowá há guarani kuera arandu rupi, opa mba'e oikova ko yvy ari oreko ijara, oguereko oñangarekova hese. Peagui tekoteve rejehovasa va'erã há avei reñemongeta va'erã umi oñangarekova mba'e jara ndive, mborahi há ñembo'e rupi, reñepyru haguã reiporu oikova yvyre,

ka'aguyre, ysyre, mymba ka'aguy kuerare, temity rãre, ikatu haguãicha opamba'e hoky há heñoi porã haguã ko yvy apé ari, enterove mba'e ijara há avei oñangareko opa mba'ere. Há oikogui jára kuera maniko mitã kuera há tembi'u

oñemomgarai va'erã (Klein e Gibran, 2022) ikatu haguãicha ñe mbo'e rupi, mitã kuera oñemombarete, hesãi, omborahi kuaa haguã, oñembo'e kuaa haguã, há avei karaikuera retãme ombohovai kuaa haguã. Ava porahi há ñembo'e rupi ogapysy pe oiko jeroky guasu, oiko jeroky puku, jeroky mbyky, guahu (Klein e Gibran, 2022), guachiré, há avei oiko jehovasa guasu ikatu haguã omoñangareko umi opa mba'e oikova ko yvy apé ari. Porahi rupi opa mba'e porã ojehu, jeroky, porahi, ñembo'e rupi ojehu mba'e porã, ko ymaguareicha jey ojehechauka oho, yma nãnderu há ñandesy ojehechauhachaita jey ojehu porahi há jeroky rupive. Ñanderu há ñandesy rupive araka'e heñoi pa'i kuara, há jasy, há'e kuera rupi oñepyru oiko va'ekue yvypora ko yvy apé ari (Seraguza, 2013, 2022).

ogga nawa

neco

na

mba' apo na

r

Ogapysy – hechakuaa-marangatu- ñe mba'apo haguã oñondive.

Ogapysy ojejapo teko joja rupive, vy'arupive ambue kuera ojapo oga pysy ndaha'ei ñembojarurupi, há'e ojejapo va'erã arandu rupive, guarani há kaiowá marangatu rupive oñemopu'ã va'erã ogapysy. Ñanderu há ñande sy arandu rupive oiko va'erã ha ñemopu'ã va'erã mbaraka, chiru, takuapu, apyka há yvyra marangatu, ogueroguãhẽ arã oga pysy pe mborahei rupi, há upepe oiko va'eva jeroky guasu, ñemongarai mitãkuña há mitã karia'y, tembi'u ñemongarai, ñemoro' ýsã, há porahei.

Ogapysy pe õiva va'erã ñande ru há ñande sy, há upeva ombopapa va'erã há omoguãhẽ va'erã umi ava kuera pe ogapysy ryepype, oñangareko va'erã umi pehengue kuera há avei ombojeroky ha ombokotyhu haguã ichupekura. Umi oporaheiva ñanderu há ñande sy kuera hina amoaranduarã umi ojavova ogapysy, oikuaa haguã mba'eicha itepa tekotevẽ jejapo, há õimba rire katu ñande ru há ñande sy omongaraiarã upe oga pysy pyahu. Avei heta umi tekove oje'eva evangélico oñepyrũ ohapy se va'e umi chagua ogapysy, há'ekuera he'i oikova peichaguape, ogapysype ojapo feitiço, macumaria he'i, há upeagui umi ñande sy ñande ru okyhyje va'e oiko. Há umi je'eva evangélico ohapyse ogapysy, omokañyse ogapysy.

Ogapysy rupi guarani há kaiowá kuera oñemombarete jevy oho, ikatu haguãicha oipyhy jevy i tekoha há avei ohovaitĩ há ombohovai haguã karaikuerape.

lemoppu'ã ogg

yssy — kaiow

á guarani ñe

nombbe'u pyn

Ñemopu'ã oga pysy — kaiowá há guarani ñe mombe'u pyre.

Ogapysy ha'e ha'ete peteĩ mbo'eroy kaiowá, terã mbo'eroy ava mba'e tee, ndaha'ei mbo'eroy karai kuera mba'eichagua. Ogapysy há'e peteĩ enterovea mba'e renda, pohã há temitỹ renda há opa mba'e arandu oiko upepe. Há'e avei kaiowá reko renda. Upe ogapysype opa mba'e reikuaa, ojeheko mbo'e, ñemongeta renda, porahei renda, ñe mbo'e renda, opaichagua rehegua upepe oñemombe'u, upepe há'e vy'a oñondive pá, renda. Pohã ka'aguy, upepe oñemongaraiarã ñembo'e rupi, pohã jara kuera upepe pá oi oiko. Peicha oi va'erã. Ñembo'e há porahei ojeporuva oga pysy ryepype, ndopai voi, há'e oiko upepy, yvypora ndaikatui umi chagua ohecha. Ñande ru há ñande sy mante ikatu oikuaa umichagua há avei ohecha upeva, ha hera Ary ryvi.

Ary ryvi há'e opa mba'e jara, temitỹ pohã, porahei, jeroky, jerosy, ñembo'e oikova ogapysype, orekopa ijara kuera. Ogapysy õimba jave, jeroky guasu oiko va'erã upepe. Opaichagua temitỹ oñemongarai va'erã, ombojehovasa va'erã pohã ñaname.

Avei omongarai va'erã mandi'o pe, avati pe, jety pé, ndai pé, há opa mba'e tembi'u pe omongarai va'erã oje'u e'ỹ mbove ojaporã haguã je'ujave. (Ñandesy Neuza Concianza, kaiowa, tekoha Guyra Kamby´i, Tradução de Izaque João.)

■

Cheve rõ guarã ikatu opa ko'ã ojevovasa, ndahetaveima oiko ohovasava, há'e ikatu opa peteĩ arape. Õi Jairo, Argemiro, Graciliano, há há'e kuera itujama, há umi mbohapy gua oikova ojevovasa oparupi, oimehape há'e kuera oho, oparupi uguata há'e kuera. Õi Atanasio, terã há'e

ndo hovasaveima, no ñembo'eveima, há upeicha haguí oparamõ umi ohovasava, ndoiporiveitama. Há upeicharõ õita ohovasa gua'u gua'uva há oimehacha rei ojaposea, ndaiporiveitama upeicharõ, kokue há teko joja. Vai vai rei pe ojaporõ jehovasa, avati na heñoi porã veitama, há avei oikota imborá'u ijehe jey, peagui ko tekoteve jejapo porã jehovasa.

Opaichagua oikearã che akame, ajehesa mondojave ogapysy, che kaiowá, che sy ha che ru avei kaiowá há'e kuera, há ogapysy ko ndahe'ei oga rei, há'e peteĩ marangatu renda, mba'e pu renda, mba'e ayvu renda, opa mba'e renda, upepy oikova jeroky guasu renda, opa mba'e porã upepy oiko, ypepy oiko va'eha ñembo'eguasú opaichagua rehegua, há upepy oka vy'ra renda.

Ogapysy há'e peteĩ mbarete gueruha enterovea pe, oga pysy e'ỹ re kaiowá kuera ndaha'ei mba'e ve, há'e kuera ndoikuai mba'e há'e, há oga pysy oĩrõ upepy kaiowá kuera

ojotapa va'e aty ojevovasa haguã. Upepy, omborahei, ojevovasa, okotyhu, ojeheko mbo'e, oñembopiro'y há oguahu há kotyhu renda, há avei upepy opa mba'e ojeheu. Upeicha kaiowá kuera reko, upepy, oñomongeta, ojehekombo'e opaichaguare, ikatu haguã oipyhy arandu rehegua.

Ogapysy pe opa mba'e porã ojevovasa renda, há avei tekotevẽ reikuaa porã va'erã ogapysy reko, ogapysy rehegua. Ndaikatui rehasa rei oga pysy renonde rupi, ndaikatui jejapo tape oga pysy renondepý, oga pysy kótare rehasa va'erã. Peva ojeheu há'e oga pysy roka michĩ etereigui, oporaheiva há oñembo'eva ko oñangareko ogapysyre. Upepy ojeheu va'erã aty guasu, ndaha'ei aty guasu karai mba'eichaguava, aty guasu kaiowá kuera mba'eva ikatu haguãicha oñomongeta mba'eichapa oñomombareteve hagua umi kaiowa kuera oñondive Izaque João, antropólogo kaiowá, tekoha Guyra Kamby'í.

■

Oreve ogapysy há'e iporã há ore mombarete opa mba'e pe, ore rojevovasa haguã, ro'y há ro'y pe rojapoarã jerosy puku, arakue há pyhare, ara há ara, rojerokyarã, há upei katu roikearã jerosy mbyky pe, há upea ndaha'ei are eterei,

Ña nderu há ña nde sy oñepyrũ rire ojevovasa, roheko mbo'e avei umi kyrĩ nguera oñepyrũ oguachire há oguahu. Peagui ko tekoteve Guarani há Kaiowá omopu'ã ogapysy oparupi, oimeva tekoha pyahupe, há enterovea Mato Grosso do Sul pegua tekoteve oreko oga pysy itekohape. Ñande kuera Kaiowá há guarani ñaime hina ñerãirõme umi kokue "guasu jara ndive" (fazendeiro) ikatu haguã jaipyhy jevy ñande yvy ojepe'a va'ekue ñande hegui. Há ñaime ko'a pe, ñe mbo'e rupi, porahei rupi, peicharõ umi kokue guasu jara ndoiko mo'ãi ojapo mba'e vai ñande rehe.

Ñande sy há ñande ru kuera oime ñande mbytepe, há há'e kuera ñande mombarete. Ñande ru há ñande sy rupive mba'eve ndojehui ñande kuera pe, há'ekuera mborrahei rupi oñangareko ñande rehe.

Ko oga pysy rojapoakue ko kokue pe oi, ko'ape oi akue yma õi akue oga pysy,

Há che rembireko imandu'a porã hina upeare, há'e ijati'yre oroja va'e kue cheve takuara ikatu haguã ro ñepyrũ ro mopu'ã ko oga pysy.

Rojue' ÿ rõ jave ko'ape, romondoro va'e kue jahape há rohoarã rojapo ambue tekoha amongotylao. 2011 pe roju ko'ape há romopu'ã ogapysy ko'ape oi. Há umi kuñanguery katu ndororegueroviari romopu'ãtaha oga pysy, há upemaramõ katu há'e kuera oipota plata ore

hegui, há he'i oreve:

_peẽ nda pejapokuaai mba'e ve.

Há upemaramo che há'e.

_ ani pende pochy.

Che há S.r Ermirio roñepyrũ rojapo ogapysy, há há'e upei oñe hundi. Há upemaramo che ñomi apyta. Há'e kuri oiko mbohapy jasy ko tekohape kuri. Há upei omano.

Há upei aha Panambizinho pe aporandu haguã Sr. Luiz pe omombe'u haguã cheve mba'ichapa ikatu haguã jejapo ogapysy. há há'e omobeu paite cheve, há upei che há há'e rojapopa ogapysy.

Há che rembiaporupi umi mitã kuera ohecha mba'eporã ogueruha pe ogapysy, há ore ndoroikuaai roikotapa ape, terã ore nohẽ ta ko agui umi karai kuera, há ñande jara rera pe Lula oganarõ ikatuta roipyhy jevy ore yvy ko ape, há'e ome'ẽ jevyta oreve ore yvy, há ndoroikuaai mba'epa ojevovasa, ikatu ore mosarambi pa ko agui, há mamó roho hape romopu'ãta oga pysy, ikatu tuichaveva ogapysy romopu'ãta.

Ñe mongetape há'earã umi che irũ nguerape, tekotevẽ pe heka che rekoviarã omopu'ã kuaava ogapysy, peiporu areve haguã ogapysy, terã che ndaiko areveima ko yvy ari, há rojapota gueteri jeroky guasu avati morotĩ ky pegua, há upe jeroky guasu rupive, umi ñembo'e guasu rupive umi mba'e jara ore mombareteve romopu'ãve haguã oga pysy. Ezequiel Jorge, liderança kaiowa, Tekoha Guyra Kamby'í.

■

Che ahecha, mba'eichapa umi karai kuera oñopytyvõ há'ekuera oñepyrũ jave ojapo hikuai iñembo'erã, há'e kuera itupao pe, omopotĩ, otypei, opa mba'e porã há'e kuera ojapo, ore avei upeichaite rojapota ko jeroky guasu oikotajave ko'ape; há avei romombareteta ore ñembo'e

avei, roñangareko haguã ore roga psysyre. Overa vaiva mombyry ohasa haguã ko agui, há corona vírus avei pono oguahẽ ko ore roĩ hape. Ogapysy ha'e ñande jara mba'e oi. Julio Jorge, liderança kaiowá, tekoha Guyra Kamby´i. Oimeva guive hina retomada pe, tekoteve ojapo há oreko

ogapysy, ogapysye'ỹrõ, ndaikatui upeicharõ oiko há jejapo jehovasa, jeroky, ñembo'e ikatu haguãicha umi mitã kuera ojeheko mbo'e haguã oikova ko'ape mbaretepe roguero guata haguã. Che há ke'y guasu Julio hina rojehesa mondo hina oimbarire ko oga pysy romba'apota umi ore irũguera ndive rojapohaguã projeto tekohayguakuera ndive.

Há roñepyrũma oi kuri roheko mbo'e umi karia'ykuerape, há ndorojapovei kuri, terã ogapysy naiporãmbaigui, há upegui ndorojapovei kuri, ogapysy já ivaietereimagui. Há no rorembovy'ai avei hina, ndoroikuaai avei mba'epa hina rojapota, ambue ro'y já oguahẽtama, há ogapysy tekoteve ojejapouka jevy, há heta õi ndore pytyvõia, há che ndaikuaai oikotapa ra'e jeroky guasu. Há ko'anga hetaiteta romba'apo romopu'ã haguã ogapysy pyahu, oiko haguã jeroky guasu.

Há ko ogapysy ko ndaha'ei umi mitãguasukuera pe guãrami, há'e ko entereovea pe guarã, há'e umi ñande ñamoi há jari pegurã avei, há há'e kuera já ikane'õ mbama oho. Há'e kuera ohecha ogapysy pyahu, omombarete há ohekombo'e haguã umi mitãguasukuera, ko'anga rupi michĩgueteri. Che ramõi Ricardo he'i va'e aty, mba'ejara ko oikuaa ñande ñamopu'ãtaha ogapysy, ñande ndajahechai chupe kuera, mba'e jarape, há há'e kuera ñande recha há avei oime ñande ndive ko'ape. Vy'apope mba'ejara kuera oiko hina ogapysy pyahu ohecha jave. Ñerãirõ pe ñaime, há mbaretepe ñaime, há mamohape che ndive oime mbarete, che rehe oi õime ñerãirõ há mbarete. Daniele Jorge, Acadêmica kaiowá de Audiovisual na UFMS em Campo Grande, Tekoha Guyra Kamby´i.

Ñande jara yvategua oi oipota rojapo há roreko ogapysy ore tekohape ko Yvy Katu pé. Há tekotevẽ vointe rojapo ogapysy, upepe opaichagua mba'e porã roipyhyta há rojapota, há peicha oite. Che areko mokõi chiru ko ogape, há mokõigua oreko mbarete. Haimetemetete kuri che mokaigue, ndajaposevei oi kuri oga pysy pe governo oike riregui kuri ndaija'eigui avare. Tv rupi kuri ahecha mava pa ogana presidente rã, Lula ogana rire tuicha kuri avy'a jey, há tuichaite jevy che mbovy'a há avei añepyrũ jevy ajapo ogapysy.

Há upe osunu rohendu va'ekue há'e ndaha'ei mba'e porã mombe'u, añembo'e mimi kuri aiko chirupe, poapy ara rire añembo'e jey, peicha aha. Há chiru ndovy'ai há'e upepe, há upepe oime che roga guype, há upepe oime che rupa, che rata, rojapo haguã ore rembi'u rã. Há upepe ko ndaha'ei oi chiru opyta haguã, há ndaikatui oite ko chiru oiko há opyta tembi'u há tata kotare, ndovy'ai há'e upepe, chiru ndaikatui opyta tata kotare, há'e ndovy'ai

upeicharõ, há upeagui há'e tekotevẽ ojei upegui. Chiru há'e ovy'a oga pysy pe teoi, upepe há'e oñembopiro'y va'e aty. Upeicharõ há'e ovy'a.

Há roguerohavajave chiru pe, tekotevẽ ñembo'epe ñemboguata oguahẽtepeve hoga pyahu rãme, tekotevẽ ñembo'epe romboguata chiru. Há upepe chiru ovy'ata hogapyahupe. Overapajave hinaumimba'ejaraouohecha moõpepá romopu'ãta ogapysy. Che mandu'agueteri Rosalinore, há'e oreko va'ekue oga pysy, há ko'nga opá.

Che areguima arekose va'e kue oga pysy ikatu haguã ñangareko pe roiko ko tekohape. Há tekoteve roreko ogapysy, opaichagua rojapo haguã, há roheko mbo'e haguã enterovea pe.

Pehẽnguekuera, ogaygua kuera hasy jave ou va'e ape ojevovasa haguã, ho'u haguã pohã há ñanderu ohovasa haguã chupe kuera.

Ñandegara há'e nda cherejai oi, oikova'e che ndive, omaña ore rehe ara há ara, há tekotevẽ ointe roreko ogapysy, há

avei ko'anga roreko presidente pyahu, pa'i kuara ovy'a eterei upeagui. Pa'i kuara ohesape opa mba'e, há'e e' ÿre ndoikoi tekove kuera. Há jasy katu há'e ikoygua eterei, há'e pyharegua; há pa'i kuara katu oñangareko koyvyari guare, há'e oñangareko enteroveare. Pa'i kuara ojehechaukaserõ oikota yvy ryryi guasu; há'e ojapo va'ekue ko yvy jaiko haguã.

Pa'i kuarae' ÿrõ ikatu ñamanombaiteta oikova guive ko yvy ari. Há jasy katu há'e ipochy rei rei, oñemoyrõ oiko va'e. sapy'ante há'e ojechauka porã va'e, há upei katu okañy jeyma, peicha há'e.

Karai kuera ko oguerovy'a aipo je'eva tecnologia, ore ava kuera ndahe'i peicha. Ko'anga gua mitã kuera, ndaha'evei ymaguareicha, yma guare kuera omano mbama avei. Ko'anga gua mitã pyahu kuera mba'e há'e kuera ndoikuaa seveima, yma mitã kuña há mitã kuimba'e ojayererõ isy há ituva oñemoñe'eva chupe kuera, ndoguerahai umi omandava pope. Sy há tua oi oñomongeta va'erã gua'ya ndive. Ñe'ẽ rupive sy há tua ohekombo'e va'erã gua'ya kuerape. Ndaipori oguerahaarã umi omandava pope. Sy há tua hetaiterei va'e oñemoñe'arã gua'ya kuera pe, ikatu haguã pono ojapo mba'e vai. Ko'anga rupi ndahá'evei upeicha, oguãhẽmbama ara ro'y pyahu, ñaimema 2022, 2023 pé, opaichagua oñekambiapa. Ymave rupi, sy há tuva omomranduva'e ipehẽgue kuera. Há ko'anga rupi ndaha'evei upeicha. Ko'anga rupi nohenduseveima umi itujaveva ñe'ẽ. Ojaposea ko'nga há'e kuera ojapo. Mitã kuña há mitã kuimba'e na iñe'ẽ renduveima isype há itua pé, há peicha jave, já ome'ẽma umi omandavape imemby kuera. Ndahe'i va'ekue upeicha. Ogapysy oĩmba rire

ikatuta rohekombo'e jevy umi mitã pyahu kuera pé.
Ñanderu Alcindo Romeiro, Guarani e Kaiowa, tekoha Yvy
Katu, tradução de Leila Rocha.

■

chirupe ogapysy oĩmba rire. Hetaite hina há'e oñembo'eta
ko chiru o oñemombarete haguã. Ko ogapysy há'e
enterovea mba'e rã, tekohape gua pe guarã. Ogapysy há'e
tekohape enterovea omomba'e guasu. Há'e oñangareko
enteroveare, Che upeicha ajehesa mondo oga pysyre. Há
upeicha che aguerovia.

Leila Rocha, Liderança Guarani Ñandeva, Tekoha Yvy
Katu.

Ogapysy ndaha'ei oimeraẽ pe guarã, upeicha rire, che
jepe oi ajapota kuri ogapysy ko che roga kotaitere oi.
Che aikuaa jepe michimi ñembo'e, guachire avei, há
reñembo'e haguã oi chiru pé, tekoteve oĩ ñande sy há
ñande ru. Há reha'ã reirõ ñembo'e, ikatu oguahẽ ndeve
mba'asy.

Há upegui ko pogueraha amoite Alcindo hape, aikuaagui
michimi ñembo'e, há ndaha'ei avei chirupe. Há Alcindo
há'e atu oñembo'eva oi, há'e ñande ru oi, oho akue Brasília
pe avei. Enterope oi há'e oñembo'e, há'e oñembo'eta pe

Ogapysy

Casas de Rezas Guarani e Kaiowá

Coordenação: Sonia Guajajara

Execução: Priscila Colodetti

Assessoria Jurídica: Carolina R. Santana

Pesquisa antropológica: Lauriene Seraguza

Textos: Lauriene Seraguza, Izaque João, Neuza Concianza, Leila Rocha, Ezequiel Jorge, Daniele Jorge, Julio Jorge, Alcindo Romeiro.

Tradução: Izaque João e Leila Rocha

Entrevistas e transcrição: Mariana Farias

Assessoria Técnica: Jerusa Cariaga e Mariana Farias

Imagens: Renan Braga, Mariana Farias, Jerusa Cariaga

Projeto Gráfico: Marcelo Vendramel